

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

42

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת משפטים תשע"ב

יחזק מלמד שנתקבצו כולן למקום אחד והייתה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק ראשו, והיינו מפני שגם האבנים שהם דבר גשמי יש להם חיות ונפש, וכמו שמצינו (בראשית רבה י, ו) כי לכל עשב יש מלאך שמכה אותו ואומר לו גדל, וכל אחת מן האבנים רצתה שעליה יניח הצדיק ראשו, כי הצדיק עושה את כל מעשיו לשם שמים, וגם בשינתו יש בזה עליו גדול לאבן שהוא מניח את ראשו עליה.

המושלים ביצרם אומרים בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, שהרי בני אדם עושים ניתוחים ומוכנים לסבול ייסורים בשביל חיי שעה, מפני שכדאי לסבול ייסורים זמניים בשביל לחיות אחר כך חיים ארוכים, וכל שכן בשביל חיי עולם שהם יותר מחיי שעה, ומי שאינו עושה חשבון הנפש, ומשים עצמו כעיר (חמור קטן) שמהלך אחר סיחה נאה - שמשמיעים קול יפה והוא הולך אחריה, ומתפתה תמיד ללכת אחרי מה שמושך אותו, על זה אמרו "תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין".

ומצינו בחז"ל (ירושלמי פסחים ג, ז) על אחד מהאמוראים ששלח את בנו ללמוד בטבריה, ובאו וסיפרו לו שבנו עוסק שם בגמילות חסדים וקובר מתים, ושלח לקרואו לו ואמר 'המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריה? מפני שהוא שלח אותו ללמוד תורה, וכבר נמנו וגמרו שהתלמוד קודם למעשה. והיינו שהבן לא עשה חשבון נכון לדעת מה חובתו בעולמו, ונמשך אחרי מי שהשפיע עליו שילך לעסוק בקבורת מתים.

ושמעתיה פעם מבעל מוסר אחד שאמר כי כמו שיש אדם צעיר שיש לו דעת זקנים כמאמרם (אבות ד, כ) "קנקן חדש מלא ישן", כך יכול להיות גם להיפך 'אכציק יאריקער אינגל' - בן שמונים וההבנה שלו היא כמו ילד, והעצה לזה היא שתהא קביעות לחשבון הנפש בספרי המוסר.

ופעם דיברתי עם אחד כזה שהיה מתנהג כמו ילד, ואמר לי כי הוא מבין שאינו מתנהג כראוי, אבל מה יעשה שהוא נמשך לזה ואינו שולט בעצמו, ולאחר תקופה התחיל ללמוד בקביעות בספרי המוסר והשתנה לגמרי, עד כדי כך שהוא מחדש הרבה ענייני מוסר במחשבתו, ונהיה קנקן חדש מלא ישן יותר משאר בני גילו.

ומעשה שהיה לפני שנים רבות, שהיו שני בחורים רציניים בעלי דעת שהלכו לטייל בשבת, ויצאו לכיוון פתח תקווה, ומבלי משים יצאו מחוץ לתחום, והגיעו עד לשיבת לומז'א, ונדע להם אחר כך שיצאו חוץ לתחום שבת, והלכו למרן החזון איש זצ"ל, ואמר להם כי התיקון שלהם הוא שילמדו הלכות שבת, מפני שתיקון החטא הוא במה ששייך לחטא, ומי שנכשל בחילול שבת עליו ללמוד הלכות שבת.

וכבר כתב הגרי"ם באיגרת המוסר כי התורה תבלין נגד היצר הרע, זהו בלימוד דיני העבירה שנכשל בה עם כל סעיפיה, מפני שעיקר השמירה מעבירה היא לעשות את ההרגל טבע אצל האדם, והשתנות הטבע היא רק בלימוד והרגל רב, על ידי שילמד היטב את הדינים הנוגעים לעבירה זו, אם נכשל בענייני חושן משפט ילמד דיני חושן משפט הנוגעים לזה, ואם נכשל בענייני יורה דעה צריך ללמוד הלכות יורה דעה.

וכך גם מי שנכשל בביטול תורה, התיקון לזה הוא בלימוד ספרי המוסר על תורה. יש הרבה ספרי מוסר על תורה, וגם רבינו יונה חיבר ישעיה התורה; שאינו תחת ידינו, וכתב בשערי תשובה (ג, קנו) שחיבר את שער התורה "למען יכספו הלבבות לתורה".

והוסף וכתב שם "ואשר את כוח בהם ללמוד יידעו הדר כבוד עסק התורה ויזכו בידיעתו ולא תאבד נפש מן העולם הבא", והיינו מפני שמי שיועד את חשיבות התורה בוודאי הוא רוצה ללמוד אלא שהוא אנוס, ועל זה אמרו (קידושין מ, א) אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

וכתוב בספרים שהתורה מכפרת יותר מקרבנות, ומצינו שאמרו (מנחות קי, א) כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם, וכתב החפץ חיים (בהקדמתו לאסיפת זקנים על זבחים) שאין זה רק כאילו הקריב, אלא גדול הוא יותר מן הקרבנות, ובזמננו שאין לנו קרבנות התורה מכפרת יותר מקרבנות.

המסילת ישרים בפרק ג' מבאר את הצורך בלימוד המוסר ובחשבון הנפש, ומביא את הגמרא (ב"ב עח, ב) "מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים וגו' המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, תבנה ותכוון אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכוון לעולם הבא, עיר סיחון אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה מה כתיב אחריו כי אש יצאה מחשבון וגו' תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין".

אדם שאינו מושל ביצרו, אינו מרגיש כלל שהוא לא בסדר, כי היצר הרע שולט עליו, והוא חושב שהוא צדיק, אבל מי שמושל ביצרו, הרי הוא שולט על היצר הרע ומכיר אותו, ויודע שהיצר הרע זה לא הוא בעצמו, אלא מלאך חיצוני שמפתה אותו, וכמו שהנחש פיתה את חוה בערמה בעץ הדעת, היצר הרע הוא ערום וחכם מאד, ושמעתי על אחד שאמר כי היצר הרע הוא החברותא המתמיד ביותר, שתמיד הוא מגיע ואינו מחסיר אף פעם, והוא מושך ומעניין מאד.

ולפעמים אדם טועה לחשוב שהוא בעצמו רוצה לעשות מעשים אסורים, אבל באמת זה לא רצון נפשו כי אם היצר הרע הוא שמפתה אותו לזה, וכמו שאמרו (ב"ב טז, א) הוא יצר הרע הוא שטן הוא מלאך המוות, ואמרו שם כי היצר הרע יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה, בתחילה הוא מפתה את האדם ומסית אותו, ולאחר מכן משטין ומקטרג עליו, ואחר כך נוטל את נשמתו.

ולכאורה קשה, כיון שאמרו חז"ל (שבת לב, א) על הפסוק "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר", דהיינו מליץ אחד נגד 999 מקטרגים, ועוד יש מאן דאמר שאפילו אותו מלאך עצמו מקטרג עליו 999 קטרוגים ורק מליצה אחת לטובה גם כן ניצל בזה, והרי אנו מקיימים הרבה מצוות, ויש לנו הרבה מליצי יושר, אם כן איך מועיל קטרוגו של השטן?

וצריך לומר כמו שאמרו (מנחות מא, א) לעניין ציצית כי למרות שהיא רק מצוה קיומית, ואין חיוב ללבוש בגד החייב בציצית, מכל מקום בעידן דריתחא מענישים את מי שאין לו ציצית בבגדו, וביאר רבינו יונה (שע"ת ג, כב) כי העונש הוא "על דבר אשר לא חמד בלבבו יופי המצוה ושכרה", והיינו כי כשם שיש חמדת הממון והכבוד יש גם חמדת המצוות, ומי שאינו חומד את יופי המצוה זהו מפני שאינו מחשיב את המצוה. ועידן ריתחא היינו אם יש איזה חטא שהאדם עובר עליו בלי אונס, יש כבר קטרוג עליו. והרי אנו חוטאים בהרבה דברים שאין צריך לפורטם, כי כל מי שלומד ספרי מוסר רואה נגעי עצמו, לכן יש לנו לחשוש מאד מפני עידן ריתחא.

ומי שמושל ביצרו יודע שהיצר הרע זה לא הוא בעצמו, אלא כמו שכתב בחובות הלבבות (שער ייחוד המעשה פ"ה) "השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצר הנמשך בכוחות נפשך והמעורב במזג רוחך", היצר הרע נמצא בתוך כוחות הנפש של האדם, וכל כוחות הנפש כמו כעס או שנאה, אינם באים מהאדם בעצמו, אלא מהיצר הרע שמפתה אותו.

וכך גם שאר תאוות הגוף הם מהיצר הרע, ומי שהוא בר דעת עושה את כל צרכי הגוף עם חשבונות של אהבה ויראה, ואוכל מפני שהתורה מחייבת אותו לאכול, כדי שיהיה לו כוח לקיים את כל התורה כולה. ושמעתי פעם על אדם בעל מדרגה שישב לאכול, ומישהו אמר לו 'בתיאבון', ונענה ואמר, וכי צריכים את התיאבון בשביל לאכול? סוס אוכל על התיאבון, אבל אנו אוכלים כדי שיהיה כוח ללמוד, ולא מפני שמתחשק לאכול.

ולכן אמרו בגמרא (יומא עא, א) כי הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרוגס של תלמידי חכמים יין, כי תלמיד חכם שותה יין לא מפני שהיין טעים, אלא הכל לצורך עבודת השם, שהיין משמח את הלב וכמו שכתוב (תהלים קד, טו) "יין ישמח לבב אנוש", וגם מעורר ומחזק את כוח המחשבה ונותן פיקחות כמאמרם (יומא עו, א) חמרא וריחני פחין, וכיון שזו הכוונה בשתיית היין, הרי זה כמו נסכים.

וכתב המסילת ישרים בפרק א' "כי הנה עליו גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך, והוא כענין מה שאמרו חז"ל בעניין אבני המקום שלקח יעקב ושם מראשותיו, אמר רבי

וראיתי כתוב בשם החיד"א כי מה שאמרו (קידושין ל, ב) שהתורה תבלין ליצר הרע, הכוונה היא לדברי המוסר שהם גם כן דברי תורה, יש הרבה ספרי מוסר שמושכים ומעניינים מאד, מה שכתוב בשערי תשובה, במסילת ישרים, באורחות צדיקים, זוהי התורה שהיא תבלין נגד היצר הרע, לימוד התורה הוא תבלין לכל מיני היצר הרע, אבל כנגד היצר הרע בעצמו צריכים ללמוד את תורת היראה.

שמעתי שהיו כאלה שלא הבינו מה שדיברנו בעניין היחס לרשעים, אבל באמת לא חידשנו מדעתנו כלום, וכל דברינו דברי קבלה מרבותינו ז"ל, ונכתבו עלי ספר בתומר דבורה (סוף פרק שני) ובאור יחזקאל (מידות עמי קמ"ג; 'שנאת רשע ולא שנאת רשעים') ובחזון איש (יורה דעה סימן ב' ס"ק ט"ז וס"ק כ"ח).

התומר דבורה כתב "ירגיל עצמו להכניס אהבת בני אדם בלבו, ואפילו הרשעים, כאילו היו אחיו ויותר מזה, עד שיקבע בלבו אהבת בני אדם כולם. ואפילו הרשעים יאהב אותם בלבו, ויאמר: "מי יתן ויהיו אלו צדיקים שבים בתשובה ויהיו כולם גדולים ורצויים למקום", כמאמר אוהב נאמן לכל ישראל שאמר "ומי יתן כל עם השם נביאים וגו'". ובמה יאהב? בהיותו מזכיר במחשבתו טובות אשר בהם ויכסה מומם, ולא יסתכל בנגיעהם אלא במידות הטובות אשר בהם".

והאור יחזקאל כתב "דרך העבודה חייבת להיות, שישנא את המעשים של הרשעים אבל אסור לו לשנוא את הרשעים עצמם, שהרי חביב אדם שנברא בצלם ואי אפשר לשנוא אותו. אלא חייב להשיג בקרבו אהבת השי"ת במידה מרובה כל כך שמכוחה יבוא לשנוא מעשי רשע, ובשעה שישנא רק את מעשיהם יתעלה ויגדל שהרי מגביר אהבת הקב"ה בעצמו. אמנם בעת ששונא את הרשעים הרי מוסיף בעצמו מידת השנאה".

והחזון איש שם (ס"ק כ"ח) כתב "בהגהות מיימוניות פרק ו' מהלכות דעות כתב דאין רשאים לשנאות אלא אחר שאינו מקבל תוכחה, ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין דמצוה לאהוב את הרשעים מהאי טעמא, והביא כן מתשובת מהר"ם לובלין כי אצלנו הוא קודם תוכחה שאין אנו יודעים להוכיח ודיינינו להו אנוסים". ועוד כתב (שם ס"ק ט"ז) "ועלינו להחזיר בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת", כי בימינו רובם ככולם הם תינוקות שנשבו.

והיו שהקשו על זה ממה שכתוב (תהלים קלט כא-כב) "משנאיך השם אשנא ובתקוממך אתקוטט; תכלית שנהא שנאתים לאויבים היו ליי", אכן באמת זה מדובר על המסיתים ומדיחים במזיד, וכמו שפירש המצודות שם "משנאיך - המשנאים מצוותיך בעיני הבריות", והם היו מזידים, אבל החילונים בזמננו, גם המסיתים, רובם ככולם הם כתינוקות שנשבו וכמו שכתב החזון איש שם, וכיון שהם שוגגים ואינם יודעים כלום, מצוה לאהוב אותם ולרחם עליהם.

ומה שכתב באבות דרבי נתן (פרק ט"ז) "ושנאת הבריות כיצד מלמד שלא יכוון אדם לומר אהוב את החכמים ושנוא את התלמידים וכו' אלא אהוב את כולם ושנוא את האפיקורסים והמסיתים ומדיחים וכן המסורות וכן דוד אמר משנאיך השם אשנא ובתקוממך אתקוטט תכלית שנהא שנאתים לאויבים היו ליי, הלא הוא אומר ואהבת לרעך כמוך אני השם מה טעם כי אני בראתי, ואם עושה מעשה עמך אתה אהבו ואם לאו אי אתה אהבו", היינו גם כן דווקא בזמן הברייתות דאבות דרבי נתן, אבל בזמננו הרי רובם הם שוגגים וכנ"ל, והם בכלל ואהבת לרעך כמוך.

ומצינו שדוד המלך התפלל אפילו על הרודפים שביקשו להורגו, שכתוב (תהלים לה, ג) "ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי", ופירש המצודות "בחלותם - כשהיו חולים היה לבושי שק והייתי מענה נפשי בצום בעבורם", והיינו מפני שמצוה להתפלל על הרשעים, וכמו שאמרו (זהר חדש וירא דף ק"ה ע"א) "אמר רבי מצוה לו לאדם להתפלל על הרשעים כדי שיחזרו למוטב ולא ייכנסו לגיהנום דכתיב ואני בחלותם לבושי שק", וכן אמרו בברכות (י, א) יתמו חטאים ולא חוטאים.

[מצינו אצל משה רבינו שביקש רחמים עבור המצרים שיסורו מהם המכות, ולכאורה צריך ביאור כיצד ביקש רחמים עבור גויים, הרי אמרו (קהלת רבה ז, טז) כל המרחם על אכזרים סופו שיתאכזר על רחמנים, ויש לפרש כי באמת משה רבינו לא עשה זאת מתוך רחמים על המצרים, אלא בשביל שיתקדש שם שמים בעיני פרעה ועבדיו, וכמו שכתוב (שמות ז, ה) "וידעו מצרים כי אני השם".]

ובאמת מה שדיברנו על אהבת הרשעים, זה לא סתירה לכל מה שצריכים להתרחק מן הרשעים, כי בוודאי צריכים להתרחק כדי שלא לקבל השפעה מהם, וכפי שאנו מבקשים בכל יום בברכות השחר

"והרחיקנו מאדם רע ומחבר רע", אבל צריך גם שתהא אהבה בלב כלפיהם, מפני שהם תינוקות שנשבו.

אמנם באמת יש כמה דרגות באהבה, וכמו שאמרו (ברכות יב, א) כי בבית המקדש משמר היוצא היה מברך את המשמר הנכנס "מי ששיכן את שמו בבית הזה הוא ישיכן ביניכם אהבה ואחוה ושלוה ורעות", ונאמרו כאן ארבעה לשונות, שהם דרגות שונות של אהבה.

'אהבה' היא אהבת הבריות בדרגה פשוטה. 'אחוה' היא דרגה יותר גדולה של אהבה כמו אהבת אחים. 'שלוה' היינו שגם אין מחלוקת ומריבות ביניהם. ו'רעות' היינו שיש גם קשר חברתי, כי יתכן שיש אהבה עם כל המדרגות הנ"ל אבל אין קשר חברתי ביניהם, וזהו הנקרא 'רעות', כמו שני חברים שיש קשר חברתי ביניהם.

ולפעמים דווקא הפירוד הוא השלום, כמו שמצינו אצל אברהם ולוט שכתוב (בראשית יג, יא) "וייפרדו איש מעל אחיו", וכתב בבעל הטורים שם "וייפרדו איש מעל אחיו - אברם. סופי תיבות שלום. לומר לך כדי לעשות שלום נתפרדו". ושמעתי פעם שאמרו כי זה רמז רק בסופי תיבות ולא בראשי תיבות, מפני שרק בלית ברירה עושים כן, במקרים שהדרך היחידה לשלום היא להיפרד.

וכבר הזכרנו פעם כי אליעזר עבד אברהם ביקש לקחת את יצחק כחתן לבתו, אבל אברהם אמר לו "בני ברוך ואתה ארוך ואין ארוך מתדבק בברוך" (הובא בפירש"י בראשית כד, לט). וצריך ביאור מדוע נקט דווקא בלשון זה שאין ארוך מתדבק בברוך, הרי גם הברוך אינו מתדבק בארוך, ויותר היה מתאים לומר שארוך וברוך אינם מתדבקים זה בזה.

ואמרנו לפרש בזה, כי אם יש רעות וחברות של ארוך עם ברוך, בדרך כלל מי שמשפיע על חברו שיידבק אליו הוא הארוך ולא להיפך, מפני שיש טבע של יצר הרע חזק מאד שמושך את ה"ברוך" להידבק ב"ארוך" וללמוד ממעשיו, ולכן אמרו שאין ארוך מתדבק בברוך, כי הארוך נשאר במקומו ואינו נדבק עם הברוך, אבל הברוך כן נדבק בארוך, מפני שהיצר הרע מסייע בזה, ומושך אותו להיות דבק בארוך.

וההנהגה עם הרשעים בזמננו צריכה להיות מתוך אהבה ואחוה ושלוה, אבל שלום באופן של "וייפרדו איש מעל אחיו" (בסופי תיבות), וצריכים לאהוב אותם ולרחם עליהם, אך לא להיות איתם בקשר של רעות וידידות, וכמו שכתוב (דה"י ב, כ, לו) "כהתחברך עם אחיזהו פרץ השם את מעשיך", והיינו שנענש על מה שהתחבר עם אחיזהו הרשע, וצריכים להשפיע עליהם מרחוק, אבל בלי רעות וידידות איתם, כי ההתחברות וההתקרבות לרשעים היא מסוכנת, ועלולים לקבל השפעה מהם.

ומה שיש כאלה שעוסקים בקירוב רחוקים, ונמצאים בקשר עם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, זהו מפני שיש להם סייעתא דשמיא מיוחדת שלא לקבל השפעה מהם, בזכות זיכוי הרבים.

אנו אומרים בברכות השחר "והרחיקנו מאדם רע ומחבר רע", ושוב מזכירים "שתצילני מאדם רע ומחבר רע", ויש לפרש ככל הבקשה כי בתחילה אנו מבקשים שנתרחק מאדם רע ומחבר רע, ועוד מבקשים "שתצילני" אם הרשע בא אלי ורודף אחרי כל הזמן, ונמצאים בקרבתו של הרשע כל הזמן, להציל אותנו שלא נקבל השפעה ממנו.

ואף על פי שאמרו (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אנו מבקשים שנוכל להתרחק גם כשיש לנו קשיים להתרחק מהם, כמו שמצינו הרבה תפילות על רוחניות בספר תהלים, וגם אנו מבקשים בהרבה מקומות בתפילה על רוחניות, וגם באהבה רבה אנו מבקשים "ויחד לבבנו לאהבה וליראה שמך", וכבר פירשו המפרשים דהיינו לסלק המפריעים לזה, וגם שידמנו לנו הדברים המעוררים לאהבה וליראה.

כלל הדברים, רוב החילונים בימינו הם תינוקות שנשבו, וצריך להתרחק מהם כדי שלא לקבל השפעה, אבל גם עליהם נאמר "ואהבת לרעך כמוך", ומה שכתב בהגהות מיימוניות (פ"ו מהלכות דעות) "ודווקא שהוא רעך בתורה ובמצוות אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאותו", הרי מפורש בדבריו כי זהו רק בתנאי שאינו מקבל תוכחה, וכבר כתב החזון איש ביורה דעה שם כי אצלנו הוא קודם תוכחה מפני שאין בדורנו מי שיודע להוכיח, ולכן אסור לשנוא אותם.

**נתרם על ידי החפץ בעילום שמו
להצלחתו ובני ביתו ברוחניות וגשמיות
ומילוי כל משאלות לבו לטובה**